

Pr. prof. univ. dr. Ioan C. Teșu
Arhid. lect. univ. dr. Adrian-Sorin Mihalache
Pr. lect. univ. dr. Cristian-Alexandru Barnea
(editori)

DIGITALIZAREA VIETII

Radiografii științifice și spirituale

DOXOLOGIA
Iași, 2024

CUPRINS

Cuvânt înainte	7
----------------------	---

I. Universul digital: evaluări cantitative și calitative

Adicția digitală și Spiritualitate în societatea actuală.

Scurte reflecții cantitative și calitative

<i>Dr. Adina-Brîndușa Baciu</i>	13
---------------------------------------	----

Internet, experiențe adictive și plasticitate: ce știm până acum despre efectele nocive ale utilizării abuzive?

Scurt inventar al efectelor psiho-emoționale și medicale

<i>Arhidiacon lect. univ. dr. Adrian-Sorin Mihalache</i>	77
--	----

Literă și duh. Inteligența artificială în fața complexității limbajului natural, a cuvintelor umane

<i>Prof. univ. dr. ing. Ștefan Trăușan-Matu</i>	108
---	-----

II. Educație, cateheză și edificare spirituală în era digitală

Mijloace moderne de catehizare

<i>Pr. prof. univ. dr. Nicușor Beldiman</i>	151
---	-----

Este cu putință încreștinarea tehnicii contemporane?

<i>Pr. prof. univ. dr. Vasile Vlad</i>	171
--	-----

Perspective ale formării, spiritualizării, edificării în contextul noilor tehnologii

<i>Prof. univ. emerit dr. Constantin Cucuș</i>	201
--	-----

Digitalizarea în învățământ și spațiul creștin în România

<i>Conf. univ. dr. Carmen Gabriela Lăzăreanu</i>	221
--	-----

III. Radiografii spirituale ale experiențelor digitale

Viața spirituală în era digitală

Pr. prof. univ. dr. Ioan C. Teșu235

O propunere de decriptare duhovnicească a atractivității universului digital

Pr. dr. Răzvan Andrei Ionescu261

Provocările inteligenței artificiale pentru viața de rugăciune a adolescenților dintr-o școală confesională

Pr. lect. univ. dr. Liviu Vidican-Manci282

Imagine și imaginație în realitatea virtuală.

O lectură filocalică

Pr. lect. univ. dr. Cristian-Alexandru Barnea306

IV. Cultura digitală și

Antropologia teologică ortodoxă

Inteligența artificială și inteligența umană. O privire din perspectiva antropologiei ortodoxe asupra noilor tehnologii

Pr. prof. univ. dr. Cristinel Ioja333

Dogma Bisericii în contextul transumanismului digital

Dana Anca Pop (Vasiu), Pr. prof. univ. dr. Mihai Himcinschi349

Puterea organizatoare și dezorganizatoare a mediului informațional. Digitalizarea între

performanță și boală. Triumful antropologiei creștine

Prof. univ. dr. Ilie Bădescu368

Index407

Contents441

CUVÂNT ÎNAINTE

Cu această carte ne aflăm într-o situație contradictorie: pe de o parte, este un început de drum, iar, pe de altă parte, ea vine să îmbogățească preocupări vechi și diverse, ale cadrelor didactice de la Facultatea de Teologie Ortodoxă din Iași, referitoare la teme actuale ale vieții Bisericii și ale societății, în general. Astfel, cu acest volum inaugurăm, în cadrul colecției „Dumitru Stăniloae” a Editurii Doxologia, seria *Universitas*, care va fi dedicată studiilor științifice ale cadrelor universitare. Această serie va cuprinde lucrări de autor și volume colective care abordează teme și analizează aspecte relevante deopotrivă pentru viața spirituală și pentru condiția și provocările lumii actuale.

Pentru prezentul volum, autorii studiilor de față, care vin din importante centre universitare, de la Paris, București, Cluj-Napoca, Arad, Alba-Iulia și Iași, propun cititorului o perspectivă interdisciplinară asupra unui aspect important al existenței noastre și anume: tehnologizarea vieții. În ultimii ani, acest subiect deschide tot mai multe uși, captând atenția pedagogilor, preoților, sociologilor, psihologilor, medicilor de diferite specializări, filosofilor etc. Fie că abordarea este cantitativă sau calitativă, cu metodele cercetării sociologice, fie că accentuează impactul asupra succesului educațional ori profesional, fie că atrage atenția asupra consecințelor din viața personală, spirituală ori socială, despre digitalizare se discută tot mai des. Nici nu se poate altfel, pentru că devine din ce în ce mai clar, pentru mulți, că noile tehnologii au intrat în viața cotidiană și trebuie să învățăm să conviețuim cu ele.

Se poate observa că elevii la școală ori studenții la facultate, tinerii, în general, și nu doar ei, se schimbă sub presiunea tehnologiilor digitale, a realității virtuale sau a celei augmentate. Biserica,

școala și familia, la rândul lor, simt nevoia să dialogheze pe această temă, pentru că, dincolo de a fi o provocare actuală, este vorba despre calitatea vieții trăită de fiecare în parte: copil, adolescent, adult, părinte ori bunic – omul de orice vârstă. Experiența noastră în contextul emergenței noilor tehnologii este, astfel, solicitată să se concretizeze și în cercetări care să propună soluții de păstrare a vieții în tot ce are umanitatea frumos și inefabil. Nu este doar o exigență care se adresează prezentului, ci, mai ales, una care interoghează viitorul. Totodată, nu este nici un refuz adresat noilor tehnologii, ci o invitație la reflecție, la utilizarea lor creativă și cu discernământ. De aceea, considerăm că această carte va avea atâta succes, după câte vieți se vor schimba și se vor înnoi ori după câte inimi se vor lăsa încălzite de perspectiva unei vieți autentice.

Suntem, oricum, cu toții nevoiți să acceptăm amploarea acestor transformări și faptul că nu cunoaștem încă cel mai bun răspuns. Ceea ce putem spune acum, fără dubii, este că universul digital a lăsat deja urme vizibile, în mai toate compartimentele vieții. Munca și interacțiunea inter-personală, procesul educațional și profilul producțiilor de divertisment, actul medical, viața de familie sau experiența apartenenței la o comunitate sunt profund schimbate. Și că, fără îndoială, multe dintre aceste transformări sunt fără precedent, profunde și extinse, iar unele dintre ele se anunță a fi ireversibile. Care este, așadar, maniera în care s-ar cuveni să procedăm pentru a da un răspuns adecvat în raport cu aceste schimbări? Pentru a construi un astfel de răspuns sunt necesare numeroase examinări pertinente, analize multi-disciplinare tot mai rafinate, cu instrumentarul științelor, din sfera sociologiei și psihologiei, a științelor medicale și comportamentale, dar și radiografii profunde oferite de teologia și spiritualitatea creștină, cu înțelesurile lor iluminatoare și cu valențele lor edificatoare. Și aceasta pentru că, nu ar fi de ajuns să distingem doar oportunitățile de riscuri, ci să construim maniere concrete de intervenție, pentru a putea utiliza potențialul oferit de digitalizare, minimalizând, în același timp, efectele negative pe care aceste tehnologii le au asupra vieții omenești.

Acum, la momentul apariției acestui volum, se cuvine să aducem aleasă mulțumire tuturor celor care au răspuns invitației noastre și au găsit timpul necesar ca să aștearnă în scris gândurile izvorâte din preocuparea de a fi de folos celorlalți, dar și ostenitorilor Editurii Doxologia, care sunt mereu aproape de activitățile Facultății noastre de Teologie și, în mod deosebit, Înaltpreasfințitului Părinte Teofan, Mitropolitul Moldovei și Bucovinei, pentru binecuvântare și rugăciuni, care ne-au însoțit pe tot parcursul derulării acestui proiect editorial.

Nu în ultimul rând, mulțumim tuturor celor care, lecturând cartea, se vor opri pentru câteva clipe din iureșul vieții pentru a reflecta la ideile așezate în ea ca într-o răsadniță. Cu speranța că semințele puse aici cu grijă vor găsi în inimile cititorilor atenția și tihna cuvenite pentru ca ele să rodească și să se altoiască în experiențe de viață frumoase și pline de sens.

Editorii

PERSPECTIVE ALE FORMĂRII, SPIRITUALIZĂRII, EDIFICĂRII ÎN CONTEXTUL NOILOR TEHNOLOGII

Prof. univ. emerit dr. Constantin Cucoș*

Abstract: In this text we will try to highlight a series of particular features of knowledge generation and transmission through educational practices – in schools –, as well as a series of possibilities for spiritual growth, respectively of faith and religious behaviours – through the Church – under the circumstances of the extension of the new technical frameworks for information, communication, and influencing. We express our direct and open adherence to a responsible deontological, didactic and spiritual assumption of the new techno-social frameworks; the article highlights functionalities, advantages, facilities of the new media, as well as difficulties, limits or current challenges, and of new perspectives (if we refer, for example, to artificial intelligence). Our new anthropological reality requires new types of behaviour, centred on the formation of basic skills, the identification and operation with current knowledge or technology. Above all, this new reality compels us to have a responsible attitude, with a view to preserving as well as increasing spiritualisation and humanisation, in relation to the constant values of our world.

Keywords: formation, spiritualisation, religious education, knowledge society, religious community, new technologies, artificial intelligence.

Introducere

Constatăm faptul că, ceea ce, până nu de mult, erau considerate a fi noi tehnologii de informare și de comunicare au deja o prezență ce ține de obișnuit, de evident. Au devenit indispensabile derulării tuturor activităților, fiind aproape omniprezente în lumea muncii,

* Prof. univ. emerit dr. la Facultatea de Psihologie și Științe ale Educației, Universitatea „Alexandru Ioan Cuza” din Iași.

în administrație, în comerț, în școală, în instituții de cultură, în biserică etc. Aptitudinea umană naturală pare că nu se mai poate defini autotelic, în raport cu dimensiuni strict fiziologice, psiho-individuale, ci și ținând cont și de „extensii”, sau constructe „artificiale”. Între timp, și potențialii „utilizatori” se poziționează mai deschis, mai atent, mai vigilent față de oportunitățile tehnologiilor actuale. Prin urmare, școala, dar și biserica, trebuie să ia act de ele, pregătindu-i pe elevi, respectiv pe enoriași, în perspectiva integrării și utilizării acestora - pe măsura potențialului și perspectivelor specifice. În plus, se știe că printre actualele obiective ale școlii se află - de pildă - însușirea unor competențe digitale, învățarea permanentă, formarea pe parcursul întregii vieți, învățarea învățării, autonomizarea axiologică a persoanei (a ști să selecționezi, să semnifici, să explorezi informații, inclusiv din spațiul virtual etc.).

După cum, finalitățile Bisericii, din punct de vedere învățătoresc, stau sub însemnele spiritualizării, moralizării, culturalizării, edificării, perfectării de sine, indiferent de vârste, profesii, solicitări, poziții sociale etc. Aceste obiective sunt favorizate și de introducerea noilor tehnologii în practicile aferente. Ivirea acestora nu are cum să aneantizeze, să relativizeze, să invalideze componente bazale importante ale exercițiului spiritual sau educațional din „amonte” (teoriile învățării, axiomele credinței, adevărurile de credință) sau din „aval” (politicile școlare, programele școlare, practicile sacre, participarea la viața cultică,). Dimpotrivă, ele pot deveni aliat sau factor de amplificare a aportului formativ - dacă ne poziționăm înțelept, realist, cumpătat la astfel de cadre tehnoculturale.

În acest text vom încerca să scoatem în evidență o serie de particularități ale generării cunoașterii și transmiterea ei prin practicile educaționale - prin școală -, dar și o serie de posibilități ale cultivării/întăririi spirituale, respectiv a credinței și a comportamentelor religioase - prin biserică - în condițiile extensiunii noilor cadre tehnice de informare, comunicare, influențare.

Pledăm explicit pentru o asumare responsabilă, deopotrivă deontologică, didactică, duhovnicească a noilor repere, evidențiind

ipostaze, funcționalități, facilități ale noilor mijloace, dar și dificultăți, limite sau provocări actuale și, mai ales, de perspectivă (dacă ne raportăm, de pildă, la ipostazele sau incidențele inteligenței artificiale). Noua realitate antropologică impune noi tipuri de conduite, centrate pe formarea unor competențe bazale, de identificare și operare cu cunoașterea sau cu tehnologia actuală. Și, mai ales, obligă la o atitudine responsabilă, în perspectiva păstrării dar și sporirii spiritualizării și umanizării lumii în care trăim.

1. Mutații privind generarea, gestionarea și transmiterea cunoașterii

Trăim într-un context existențial saturat de cadre tehnice care ne influențează, chiar condiționează existența – prezentă sau viitoare. Tehnicul a devenit o prelungire evidentă a potențialității, intenționalității și creativității umane (dintotdeauna a fost așa) însă ca în contemporaneitate, nicicând nu s-au exercitat, emis, problematizat incidențele componente artificiale, acceleratoare, aproape copleșitoare, asociată vieții noastre cotidiene, prin noile tehnologii, asupra particularității individuale, comunității și umanității ca atare.

Constatăm fără tăgadă faptul că, ivirea noilor ancadramente, formate din dispozitivele tehnice și mediatice, a condus la o recontextualizare a sistemului de învățământ în raport cu acest mediu tehnocultural și comunicațional¹. A te opune și a exclude din școală noile tehnologii este echivalentul respingerii tiparului în numele multiplicării prin scriere manuală, de pildă, sau a mediilor clasice (publicații, radioul, televiziunea) în a se raporta, promova, potența exercițiul formativ, cultural, spiritual. Desigur, trebuie avut în vedere și cealaltă extremă, a te baza, a exagera și a transfera relația paideică sau de tip spiritual în spatele unor artefacte tehnice, mașinale. Integrarea acestor instrumente în educație a început înaintea apariției ciberneticii și a calculatorului (să ne gândim la conceptul și practica

¹ Cf. Ion MANOLESCU, *Videologia. O teorie tehnoculturală a imaginii globale*, Editura Polirom, Iași, 2003, p. pp. 165-172.

educațională numită „instruire programată”, experimentată și aplicată la nivel mondial pe la mijlocul veacului al XX-lea – profesorii știu despre ce este vorba). Experiența pandemică a ultimilor ani nu a făcut decât „să umple paharul”, demonstrând faptul că spațiul școlar poate deveni mai deschis, permisiv, chiar inovativ, pentru a reconverti ceea ce este valoros la nivel tehnic în factor facilitator în formare. Mai de voie, mai de nevoie, unele optici privind locul tehnologiei în viața noastră s-au mai schimbat.

„Noile tehnologii informaționale și de comunicare sunt levier, pentru dascăl și elev, ale unei noi perspective asupra acțiunilor structurante atât ale actului de învățare, cât și de predare. Spațiul acestei co-organizări este dintr-o dată delimitat prin specificitatea instrumentelor puse în joc dar și prin ansamblul procesului structurant al celor două tipuri de acțiuni”².

El trebuie să fie deschis și predispus la o auto-organizare - când circumstanțele le impun. Și, mai ales, să ființeze ca un cadru sau mijloc didactic cordial, prietenos, omenos.

Tehnicile pot suplimenta experiențele de învățare față în față sau pot spori capacitatea de a facilita experiențe de formare, în timp real, în rândul unor persoane (grupuri virtuale de cercetare, de învățare) răsfirate la nivel global. Acest model permite educatorilor să demonstreze că practicile lor de predare sunt la fel de rigurose planificate, documentate și executate ca și practicile pedagogice standard, clasice³. Unii autori avansează un model teoretic, dar și practic, numit „cybergogie” și care este structurat într-o perspectivă

² Séraphin ALAVA, *Enjeux réels ou virtuels des technologies éducatives*, în <http://perso.wanadoo.fr/alava/TIC2002/alavacours1.htm>, 2005, accesat la 11 februarie 2016.

³ Cf. Dr. Glen M. FARRELL (editor), *The Changing Faces of Virtual Education*, Report prepared by The Commonwealth of Learning, 2001, p. 11, Cf. <chrome-extension://efaidnbmnnnibpcajpcglclefindmkaj/https://oasis.col.org/server/api/core/bitstreams/1f161a52-1cfa-484d-bb95-42028b456eff/content>, accesat la 7 iunie 2024.